

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Постол Анатолій Анатолійович

УДК: 329.1/6

**ІДЕОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ
ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі менеджменту організацій Запорізької державної інженерної академії, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Швець Олена Євгенівна,

Запорізька державна інженерна академія,
доцент кафедри менеджменту організацій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор

Корнієнко Валерій Олександрович,

Вінницький національний технічний
університет,

завідувач кафедри політології і права;

кандидат політичних наук, доцент

Федорченко Володимир Миколайович,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

доцент кафедри політології

Провідна установа: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,
відділ правових проблем політології, м. Київ

Захист відбудеться „22” червня 2007 року о 15.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.12 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „18” травня 2007 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В.Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Політичні суперечності, властиві українському суспільству періоду незалежності, зумовлені жорстким духовно-світоглядним монізмом: безроздільне панування принципів матеріалістичного розуміння історії суттєво звужувало прояви свободи мислення. Як наслідок, догматична свідомість неспроможна адекватно реагувати на бурхливий динамізм соціальних процесів. Подолання кризових явищ, пов'язаних із розпадом традиційних підвалин суспільного розвитку, вимагає пошуку нових підходів до вирішення проблем сьогодення. Головним має стати перехід від монопольного суб'єкта, яким була партократична держава, до формування багатосуб'єктності, включно до суб'єктної поведінки кожного громадянина, оскільки патерналістський тип суспільства змінюється на демократично-правовий. У практичному аспекті такий перехід супроводжується хаотичністю у визначенні напрямків подальшого розвитку, причиною чого є ідеологічна невизначеність свідомості політичних суб'єктів, які діють суб'єктивно, а не розумно-вольовим чином.

Особливою невизначеністю характеризується сфера політико-партійного життя суспільства. Існуючі партії фактично, попри декларації, не є суб'єктами політичних ідеологій. Між тим аксіомою цивілізаційного розвитку суспільства є проходження ним духовно-просвітницького етапу, коли розробляються концептуальні теоретичні підходи і формується провідна верства, здатна активною суспільно-політичною діяльністю їх реалізувати. Такого етапу в історії України, в тому числі сучасної, не було. Звідси надзвичайна *актуальність* для українського соціуму загалом, політичних партій зокрема аналізу теоретичних засад політичної ідеології, її модифікацій в українській дійсності та утвердження себе як суб'єктів свідомо здійснюваного політико-ідеологічного впливу на суспільну свідомість як духовну плюралістичну основу демократично-правового суспільства.

Філософські засади політичної ідеології та її суб'єкти всебічно представлені вже давньокитайською школою легістів, творами Платона, Аристотеля, римськими істориками, в яких маємо, по-перше, визначення людини як політичної істоти, по-друге, класифікацію типів держави та форм правління, по-третє, понятійний апарат соціально-політичної сфери знання, по-четверте, обґрунтування філософії як основи політичного світогляду людини та методології самопізнавального способу життя. Духовний потенціал античності був затребуваний в добу Відродження, Гуманізму, Реформації та Просвітництва, що привело народи Європи до суспільного устрою, який ми нині називаємо цивілізаційним. В його основі глибоке розуміння необхідності розробки методів спрямування людської

суб'єктивності в цілеспрямовану суб'єктивність, засобами якої вона стає політичною істотою.

Філософія того часу активно переймалась питаннями суспільно-політичними, політико-ідеологічними, що дозволило чітко визначити основні типи політичної ідеології – ліберальну, консервативну, національно-демократичну, соціал-демократичну, комуністичну і соціалістичну як похідні від останньої. Аналогічна проблематика всебічно розроблялась і представниками соціальної філософії та соціології доби розвиненого капіталізму, серед яких як західно-європейські, так і вітчизняні дослідники. Вони значно урізноманітнили політичну класику уявленнями про мотиваційні чинники поведінки людини, можливі напрямки розвитку суспільств, специфіку партійно-політичної діяльності, роль лідерів у масових політичних рухах, шляхи втілення політичної ідеології в масову свідомість, співвідношення цілей і засобів їх досягнення тощо.

Соціально-політична філософія, включаючи проблеми суб'єктів суспільно-політичного життя, активно розвивається в новітній українській історії впродовж останнього півторадесятилітнього періоду. Вона представлена працями В.Андрущенка, О.Бабкіної, В.Беха, І.Варзара, Г.Волинка, В.Горбатенка, Л.Губерського, О.Заздравної, О.Картунова, В.Корнієнка, В.Лаги, В.Лісового, М.Михальченка, Ю.Римаренка та ін. Ліберальна політична ідеологія представлена вченими, серед яких С.Глушкова, В.Заблоцький, В.Мойсієнко, Є.Шаталін та ін. Консервативна ідеологія в політиці знаходить своє відображення в творчості О.Бабкіної, В.Воронкової, О.Голобуцького, О.Ситника, П.Ямчука. Національно-демократична політична ідеологія досліджується М.Кармазіною, О.Картуновим, В.Кафарським, І.Кресіною, М.Обушним, В.Панібудьласка, Ю.Римаренком, В.Тараном, Ф.Турченком, Л.Шклярюм. Соціалістична та соціал-демократична політична ідеологія представлена творчими доробками Т.Бевз, І.Бегея, В.Головченко, В.Гошовської, В.Гура, О.Жерноклеєва, В.Медведчука, В.Федорченка, О.Чувардинського.

В роботі досліджуються також проблеми, пов'язані з сутнісними засадами діяльності політичних партій, в тому числі під кутом зору здійснення ними політико-ідеологічної роботи. До вчених, які обрали для себе цей напрямок, можна віднести доробки С.Бабія, В.Базіва, В.Ковтуна, В.Мейтуса, М.Поповича, М.Примуша, Е.Пуфлера, Ю.Шайгородського, Ю.Шведи та ін.

Проте наявність потужної духовної спадщини не означає, що сучасні політичні партії в Україні діють згідно її вимог. Насамперед через, по-перше, дію стереотипів минулого, надто обтяженого духом ортодоксального догматизму панівних ідеологій – спочатку православної релігії, потім марксизму-ленінізму; по-друге, відсутність навичок оперативного-аналітичного мислення в умовах інтенсивного динамізму соціальних процесів;

по-третє, низький рівень світоглядної свідомості як політичних лідерів, так і більшості населення, що проявляється в патерналізмі, а не формуванні суб'єктно спрямованої самосвідомості; по-четверте, необізнаність політично активних людей із плюралістичною спадщиною. Партиїні модифікації основних типів політичних ідеологій, форми і методи їх втілення в емпіричну дійсність розроблені недостатньо, що дає підстави вважати обрану тему дослідження *актуальною* у теоретико-пізнавальному і суспільно-політичному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась в рамках держбюджетної науково-дослідницької теми кафедри менеджменту організацій Запорізької державної інженерної академії 17-1Д/2006 “Формування концепції сталого економічного розвитку як основи досягнення нової якості та стандартів життя в контексті Євроінтеграції” (державна реєстрація №0106U002916, наказ МОНУ №654 від 16.11.05). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Запорізької державної інженерної академії (протокол № 5 від 5 січня 2006 року).

Об'єктом дослідження є ідеологія як визначальний соціально-духовний феномен суспільства в її політичній і партійно-політичній модифікаціях.

Предмет дослідження – аналіз ідеологічних домінант як атрибутивних чинників діяльності політичних партій в умовах демократизації сучасного українського суспільства.

Мета дослідження полягає в розкритті змістовних ідеологічних домінант, властивих основним типам політичної ідеології та їх прояву в діяльності політичних партій. В якості вихідного було взяте протиріччя, взаємодіючими протилежностями якого є політична ідеологія, суттєвим моментом якої в партійному виконанні є суб'єктивність, здатна з корисливих міркувань набувати форм суб'єктивізму, і демократичні устремління народу, який об'єктивно тяжіє до позапартійного способу побудови суспільних відносин.

Для досягнення обраної мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- визначити специфіку ідеології загалом, політичної зокрема;
- обґрунтувати, виходячи з визначення людини як політичної істоти методологію аналізу політичної ідеології;
- обрати адекватну ідеологічній діяльності політичних партій методологію її аналізу;
- висвітлити співвідношення політичної та партійної ідеології і на цій основі дослідити причини ідеологічних деформацій в діяльності політичних партій;
- здійснити порівняльний аналіз змістовних домінант основних політичних ідеологій (ліберальної, консервативної, національно-демократичної, соціал-демократичної, комуністичної) в їх партійному виконанні в умовах сучасної України;

– запропонувати шляхи досягнення органічної єдності політичних ідеологій та їх прояву в якості суверенної волі народу.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та загально-філософські методи. Це метод аналізу - знайомство з науковою, філософською, соціологічною, соціально-політичною літературою дозволило виявити специфічні домінанти політичної ідеології як органічної складової соціально-філософського знання і порівняти її з тими модифікаціями, яких вона зазнає в процесі практичного партійного застосування. Логічним наслідком аналітичної роботи став синтез, засобами якого відбувалось сходження пошукових зусиль мислення від особливих ознак кожного типу політичної ідеології до їх узагальнення як у їх власних межах, так і відносно сутнісних властивостей політичної ідеології. Разом із аналітико-синтетичною роботою реалізувався методологічний принцип сходження від абстрактного до конкретного засобами структуризації об'єкта дослідження.

Змістовний аналіз сутності політичної ідеології спирався на вимоги принципу єдності логічного та історичного, що зобов'язувало реалізувати принцип єдності соціальної теорії та суспільно-політичної практики. Пізнавальний пошук дисциплінувався використанням принципу монізму, який передбачає інтелектуальну дедукцію з літературних першоджерел, вихідних понять та визначень. Йдеться про те, що політична ідеологія та політико-партійна ідеологія досліджувались у тісному дедуктивному зв'язку зі змістом понять “політичне”, “ідея”, “партія”. Суттєву роль відіграло визначення філософії як способу духовно-практичної самопізнавальної діяльності кожної людини: в політико-партійному сенсі це основний засіб її становлення як суб'єкта власної волі і власної долі.

Проведене дослідження, в якому ідеологічні домінанти діяльності політичних партій розглядались в контексті розуміння ідеї як найвищої форми об'єктивації знання, внаслідок чого максимальною мірою знімається суб'єктивізм у впровадженні програмних завдань в суспільне життя, дало можливість сформулювати положення, що можуть претендувати на *наукову новизну*. Вона полягає в наступному:

– стверджується, що політичну ідеологію слід визначати як світоглядно-вмотивовану сферу самосвідомості, що дозволяє відповідність об'єктивних знань про світ перевести в суспільно відповідальну діяльність, оскільки суспільство в такому випадку буде розглядатись як продовження природи, а не її антагоніст;

– розробляється положення про те, що ефективність ідеологічної діяльності сучасних українських політичних партій безпосередньо залежить від того, який метод – суб'єкт-об'єктний чи суб'єкт-суб'єктний – вони обирають у своїй роботі з народом, і чи

самі вони організовані суб'єктно, а не за суб'єктивними симпатіями;

– зазначається, що політичні партії можуть претендувати на статус суб'єктів політичного життя за наявності в їх лавах ідеологічного ядра, однаковою мірою впливового і для партійців, і для суспільства в цілому;

– відмічається, що політико-партійні ідеології вражені суб'єктивністю і суб'єктивізмом за визначенням, оскільки сама форма організації її суб'єктів – політичних партій – не є репрезентативною формою суспільства, а тому породжує певні суспільні деформації;

– підкреслюється, що демократизація українського суспільства ускладнюється фактичною політико-ідеологічною несформованістю українського народу: будучи титульним за назвою, він в силу об'єктивних і суб'єктивних обставин не є таким у суб'єктній націєтворчій політико-державній функції, що суттєво впливає на цивілізаційний поступ країни;

– доводиться наявність об'єктивної тенденції, згідно якої існуючі класичні типи політичних ідеологій, будучи органічно вплетеними в тканину соціально-політичної філософії, тяжіють до професійно-просвітницького, а не партійного впливу на свідомість суспільства, у зв'язку з чим об'єктивно визріває потреба розробки політико-партійних ідеологій на засадах філософського світоглядно-методологічного потенціалу, а не шкідливих для суспільства і самих політичних партій PR-технологіях, які експлуатують спрощене розуміння буденною свідомістю ідеології як сукупності ідей у вигляді гасел, лозунгів, кредо, закликів, зумовлених тривалим і багато в чому хибним розумінням мети діяльності політичних партій – завоювання влади;

- обстоюється думка, що побудова громадянського політико-правового суспільства в Україні потребує визначення комплексу ідеологічних домінант та концентрації ідеологічних зусиль на подоланні стереотипних ідеологем, які не дозволяють утвердити плюралізм і толерантність у взаємодії політичних партій, переносючи властиву їм конфліктність на суспільство.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що сучасні українські політичні партії мають всі можливості для формування ідеологічного активу на засадах тих політичних ідеологій, які є домінуючими в цивілізаційному поступі людства. Матеріал дисертації містить не лише теоретичні положення відносно їх змісту, але й практичні рекомендації по вдосконаленню змістовних засад політико-партійних ідеологій і напрямків агітаційно-пропагандистської та просвітницької роботи. Висновки роботи можуть стати методологічною основою для розробки соціологічних, соціально-політичних, соціально-психологічних прикладних

досліджень і використовуватися для перспективного прогнозування й пошуку ефективних моделей побудови громадянського суспільства. Творчі доробки дослідження можуть бути використані в курсах соціальної філософії, політології, розробці суспільно-політичних доктрин.

Особистий внесок здобувача полягає у самостійному дослідженні сутності класичних політичних ідеологій, їх прояву в діяльності сучасних українських політичних партій і визначенні на цій основі комплексу ідеологічних домінант, що сприятиме зняттю суб'єктивізму у політичній практиці та формуванню громадянського суспільства. Результати дослідження відображені у публікаціях, написаних одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідались і обговорювались на засіданнях кафедри менеджменту організацій, на спільних семінарах з кафедрою філософії та політології Запорізької державної інженерної академії, науково-практичних конференціях, а саме: Всеукраїнській науково-теоретичній конференції “Методологія соціального пізнання: здобутки й проблеми” (Запоріжжя, 2005); Міжнародній науково-практичній конференції “Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства, держави” (Запоріжжя, 2006); Міжнародній науково-практичній конференції “Концептуальні засади стратегії європейського вибору України” (Запоріжжя, 2006); Міжнародній науково-практичній конференції “Особливості євроінтеграційної політики України: політичні, економічні, соціальні, культурні, правові чинники” (Запоріжжя, 2006); XI науково-технічній конференції магістрів, аспірантів і викладачів Запорізької державної інженерної академії (Запоріжжя, 2006); Науково-практичній конференції “Сучасна українська держава: історичні детермінанти становлення, тенденції та проблеми” (Київ, 2006); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми та перспективи викладання політології у вищій школі” (Львів, 2006).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 6 робіт, з них 3 статті у фахових виданнях ВАК України.

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (228 позицій). Обсяг роботи – 215 сторінок, основна частина дисертації – 197 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *Вступі* доводиться актуальність теми дослідження, міра її наукової розробки, формулюється мета, завдання, методологія їх реалізації, розкривається наукова новизна дисертації, практичне й теоретичне значення її основних положень.

Перший розділ “Теоретико-методологічні засади аналізу політичної ідеології та ідеологічної діяльності політичних партій” складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1 *“Специфіка політичної ідеології”* аналізуються причини стійких упереджень, властивих масовій і теоретичній свідомості відносно об’єктивності ідеології загалом, політичної зокрема. Серед них інерція положень історичного матеріалізму, коли складні процеси політичного життя країни пояснюються звичними схемами, викривленими суб’єктивністю дослідників і суб’єктивізмом партійних діячів; натомість, відсутнє всебічно-цілісне бачення сутності проблем і засобів їх вирішення з позицій плюралізму й толерантності. Сучасне політичне життя в Україні подається як перманентна криза: такий підхід дає їм “життя” і без об’єктивного толерантно-плюралістичного дослідження всієї сукупності суспільних процесів. Але суб’єктивізм властивий і народній свідомості: довіряючи привабливим популістським гаслам, вона позбавляє себе права на автономне мислення як надійний засіб самоствердження в якості політично свідомої суб’єктної сили, захищеної від омани партійних демагогів.

Політична ідеологія досить суперечлива. З одного боку, вона є: а) концептуально і понятійно обґрунтованим об’єктивним знанням історичного розвитку суспільства, пов’язаним з існуванням держави; б) результатом пізнавальних зусиль видатних мислителів як її суб’єктів; в) засобом формування духовно-практичної самосвідомості людини як соціально-політичної істоти. З іншого, як надбання масової свідомості на рівні сприйняття вона проявляє себе як засіб для суб’єктивістських деформацій суспільно-політичного життя кожного разу, коли його суб’єктами стають політичні партії з уявленнями про державу як засіб примусу, а не засіб управління індивідуальними та суспільними інтересами; чи, навпаки, засіб влади, оволодіння якою є метою їх діяльності.

Підрозділ 1.2 *“Методологічний потенціал політичної ідеології”* розкриває її як суб’єктну складову соціально-філософського знання, змістовно спрямованого на розкриття домінантних тенденцій розвитку суспільства. Методологія пізнання політичної ідеології полягає в тому, що вона постійно пов’язує сучасність із минулим, осмислюючи буття на рівні світоглядно-методологічно визначених принципів, законів, категорій, понять, за допомогою яких знання стає надбанням мотиваційно спрямованої свідомості кожного, хто піднявся до розуміння їх змісту. Якщо людина є політичною суспільною істотою, вона повинна йти саме тим шляхом, який відкриває їй понятійно-категоріальний світ, адже її

свідомість пов'язана з його змістом, він є для неї суспільним. Якщо ж не йти таким методологічним “шляхом шляхів”, то в цьому її власна провина – вона не пов'язує себе зі спільнотою духу, тому не є істотою суспільною, громадсько-політичною.

Дисертант розкриває сутнісні виміри політичної ідеології, аналізуючи соціально-політичні вчення як складові історико-філософського знання та максимально використовуючи методологічний статус мислення в його складових: судженнях про ознаки об'єкта дослідження; умовиводах про їх об'єктивний “ум”, “розум”; поняттях про об'єктивну першооснову його буття. Тому при визначенні політичної ідеології слід підходити до неї як філософського вчення про: а) ідеї як мотиваційно-спонукальні поняття розумно-пізнавальної волі людини; б) політичну сутність людини в суспільно-комунікативному, громадянському розумінні; в) діяльність політичних партій як асоційованих суб'єктів цілеспрямованої розумно-вольової дії; г) спосіб мислення окремої людини – суб'єкта духовно-практичної дії.

Підрозділ 1.3 *“Методологія аналізу ідеологічної діяльності політичних партій”* обґрунтовує необхідність урахування ситуацій суб'єкт-об'єктної і суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Ідеологічна діяльність ефективна, коли, з одного боку, ідеолог не просто знає зміст програмових партійних засад, а є їх провідником; з іншого, об'єктами ідеологічного впливу є суспільство, певні соціальні структури, люди із загальносуспільною харизмою, яких слід залучати до партійної діяльності. У першому випадку ефективність методології партійно-ідеологічної діяльності низька: вона фактично безадресна – народ не є суб'єктом у практично-суспільному сенсі, а лише в теорії. Емпірична людина як суб'єкт протестує проти “заочного” діалогу з нею, особливо з боку політичних партій.

Ефективною є методологія впливу на свідомість соціальних структур, інтереси і потреби яких попередньо вивчені. В такому разі має бути цілеспрямована підготовка суб'єктів ідеологічної роботи, внутрішньо переконаних в істинності ідеології як вченні про політичну (не партійну!) соціалізацію суспільства. Об'єктами такого впливу повинні бути партійці, зобов'язані програмними цілями і власним свідомим вибором. Головним методом роботи слід обирати безпосередню публічну комунікацію, яка дає можливість аудиторії вести дискусії, а не лише задавати запитання. Якщо ж ідеологічний вплив здійснювати через ЗМІ, то він має чітко орієнтуватись на певні суспільні прошарки. Без цього така взаємодія залишається суб'єкт-об'єктною, безадресною. Людині властивий вроджений інстинкт соціальності, до якого в першу чергу й потрібно апелювати, - тоді це буде шлях пробудження в ній політичної істоти. Найефективніша методологія партійно-ідеологічної діяльності – суб'єкт-суб'єктна – здійснюється на міжіндивідуальному рівні. Причина – це людський, соціокультурний рівень взаємодії. Методологія аналізу ідеологічної діяльності

партій повинна налаштовувати відповідних суб'єктів на те, якою мірою зміст програмно-ідеологічних засад зачіпає глибинні душевні потреби людей. Адресат має розуміти їх зміст як домінанту душевно-суб'єктивної і духовно-суб'єктної цілеспрямованої дії. Обов'язок політичних партій – дати народу розуміння суцього як методу здобуття ним суб'єктності, суверенності.

Другий розділ “Політичні партії як суб'єкти політичної ідеології” структурно складається з двох підрозділів. Підрозділ 2.1 *“Співвідношення політичної і партійної ідеології”* присвячений визначенню відповідних типів ідеології та їх взаємодії. Політичну ідеологію слід розглядати під кутом зору визнання людини в якості політичної істоти. Соціально-філософські вчення в такому разі складають історію політичних вчень або політичну ідеологію, наскрізною домінантною ідеєю якої є ідея про суб'єктів суспільного розвитку, якими в емпірично достовірній історії можуть бути як окремі люди, так і їх ідейні об'єднання. В такій загальнолюдській історії суспільства головна увага приділяється не стільки політиці як мистецтву управління ним через владні інститути, скільки аналітико-синтетичному понятійному мисленню, яке створює ідеальний духовний образ історії суспільства, своєрідний поліс, центром якого за будь-яких обставин є людина.

Політична ідеологія є системно-цілісним духовно-теоретичним образом специфічно людського бачення об'єктивного духу історії, а не відображенням емпірично наявного сьогодення. Об'єктивний статус політичної ідеології передбачає еволюційний розвиток суспільної свідомості, вимагаючи всебічного, в толерантних дискусіях і обговореннях, усвідомлення кожним індивідом сутності теорії як понятійно вираженої історії об'єкта і сутності об'єктивних процесів, які відбуваються в усіх сферах суспільного буття.

На цьому тлі політико-партійна ідеологія – це специфічна прикладна світоглядно-методологічна форма свідомості (знання), в якій партії обґрунтовують властиве їм бачення основних закономірностей розвитку суспільства і беруть на себе певні програмні зобов'язання щодо перспектив його подальшого розвитку та вирішення поточних проблем. Політичні ідеології у політико-партійних ідеологіях представлені як кількісний набір програмних і статутних цілей і заходів практичної діяльності партійного загалу зі впевненістю в її успішності. Підставами для цього є те, що, по-перше, міра абстрагування від цілей і завдань та їх виконанням мінімальна; по-друге, підконтрольна партійцям і суспільству; по-третє, передбачається, що партійна діяльність здійснюється за внутрішнім переконанням, статус якого ідейно-жертвований; по-четверте, людство як суб'єкт історії анонімне, безвідповідальне, а діяльність партійця відповідальна – перед власним сумлінням, партією, суспільством, майбутніми поколіннями; по-п'яте, втрата влади має як матеріальні, так і відчутні моральні втрати.

Важливим компонентом для політико-партійних ідеологій є держава. Якщо для політичної ідеології вона існує як поняття в логіці пізнання суспільства і категорія його духовного життя, то для політико-партійних ідеологій є чимось настільки предметно конкретним у своїй спокусливості, що вони зобов'язані розглядати її вже не лише в історичній ретроспективі, але й перспективі, що вимагає від них уміти проявити розум у тому, що стосується розробки тактично-оперативних ідей відносно неї.

Отже, структурними складовими змістовного програмного простору політико-партійних ідеологій мають бути домінантні ідеї: а) стосовно статутних зобов'язань партії в цілому, її членів зокрема; б) програмні у вигляді практичних зобов'язань по відношенню до суспільства у визначальних напрямках його розвитку; в) засадничі відносно держави як владного політичного інституту; г) щодо практичної політики по відношенню до громадських організацій та інших політичних партій; д) щодо загальноцивілізаційних перспектив розвитку власної країни і людства в цілому; е) щодо міжнародних, міждержавних і міжпартійних зв'язків; є) відносно перспектив ідеологічної єдності громадян у національних і міжнаціональних масштабах. Домінуюча цільова ідея, яка підпорядковує собі всі інші – партійна форма політичної ідеології покликана формувати людину – суб'єкта державотворення і громадянського типу суспільства.

Підрозділ 2.2 *“Причини ідеологічних деформацій в діяльності політичних партій”* розкриває їх у такій послідовності. 1. *Політичне* означає суспільно-громадське, цілісне, загальне й органічне; *партійна* форма обмежує змістовно-сутнісну спрямованість як цілей, так і засобів їх досягнення. 2. Діє принцип спадковості, відомий у негативному сенсі як “мертвий хапає живого”: ні в царській Росії, ні в колишньому СРСР політичного життя в його партійній модифікації де-факто не було. 3. Навіть ідеологічно спрямовані політичні партії не завжди свідомі свого суспільно-політичного статусу. Звідси постійні деформації як у сфері ідеології, так і значно вагоміші й небезпечніші у сфері практичній, в основі яких суб'єктивістське свавілля, часто на межі соліпсизму. Екстремістська складова політико-партійної ідеології як програмна основа партійної діяльності порушує еволюційний розвиток суспільства, нормою буття якого є стан рівноваги. Тому замість напруженої ідеологічної роботи, здатної поступово змінити якісний стан свідомості, обираються провокаційні гасла, на які миттєво реагує емоційна складова буденної свідомості. 4. Фактично відсутнє розуміння статусу ідеї як духу суб'єктності об'єктивного суспільно-історичного розуму. Ідеї переважно розуміються як відображення речей, а не способи соціально-політичної поведінки людини. Звідси фактична псевдоідеологія партій, абсолютна більшість яких зведена до обіцянок забезпечити народу матеріальний добробут, а не залучити його до змін якості життя, який дає зріла громадянська самосвідомість.

Серед інших причин ідеологічних деформацій багато в чому хибні уявлення партій про: а) державу та її функції; б) нібито домінуючу роль політики відносно інших сфер суспільного буття; в) те, що сила партії в кількості її членів, а не в єдності політичної свідомості; г) жорстку статутну дисципліну як нібито вияв її нездоланної сили; д) пов'язування політико-партійної ідеології з корінними інтересами класів та соціальних верств без чітких критеріїв, які відповідають сучасному стану суспільства.

Третій розділ “Змістовні домінанти основних політичних ідеологій та їх партійні модифікації в Україні” містить аналіз основних суспільно-політичних доктрин. Підрозділ 3.1 “*Ліберальна політична й партійна ідеологія*” розглядає лібералізм як напрямок соціально-політичної думки та методологічно-світоглядну основу діяльності політичних партій. Ліберальний рух виник в добу Відродження й Гуманізму, ставши реакцією на релігійний абсолютизм християнського Середньовіччя, подоланий Реформацією, в основі якої обґрунтування права кожного віруючого християнина на особисте спілкування з Богом. Оскільки в Україні подібних етапів свободомислення не було, ліберальна політична ідеологія і партійно оформлений ліберальний рух не мають якого-небудь суттєвого розвитку і впливу на сучасну соціально-політичну думку і стан суспільства. Сплеск інтересу до ідей лібералізму мав місце серед національно свідомої інтелігенції в кінці 80-х рр. минулого століття і сприяв якоюсь мірою здобуттю незалежності у 1991р. У зв'язку з цим у дисертації на основі аналізу класичної соціально-філософської та соціально-політичної спадщини Нового часу виявлені основні ідеї лібералізму, глибоке розуміння яких могло б дати поштовх для їх осмислення суспільною думкою.

Основу ліберальної політичної ідеології складає принцип єдності політичних і громадянських свобод. У першому випадку йдеться про право індивіда обирати і бути обраними на державні посади, внаслідок чого держава демократизується, стаючи інструментом громадянського суспільства. Напрямок політичного розвитку визначається все більш інтенсивним становленням самоврядувальних громадських інститутів як республіканських за своїм статусом. У другому про приватні права людей, головне серед яких – свобода слова і мислення. Тобто, ліберальна політична ідеологія ґрунтується на розвиненій правосвідомості громадян, на розумінні ними того, що права на свободи є зобов'язувальними для них самих як політичних істот. Даровані свободи не мають ціни для свідомості, що не звикла до саморефлексії – у цьому одна з головних причин слабкості ліберального руху в Україні на громадсько-політичному рівні. Що стосується партійної діяльності на засадах ліберальної політичної ідеології, то вона не повинна свою присутність у владі обирати як головну мету. Просвітництво – ось визначальний напрямок її роботи,

адже сама історія людства йде в цьому напрямку. А історія це не лише хронологія матеріально визначених подій; головним чином вона визначає їх як прояв духу свободи людей як її суб'єктів.

Підрозділ 3.2 “*Політико-партійна ідеологія консерватизму*” розглядає її як взаємопов'язану з ліберальною, адже в перехідні періоди суспільного розвитку завжди є спокуса заперечити попередні здобутки як нібито хибні, що принципово невірно по відношенню до духовної спадщини, оскільки ідеї незмінні у своїй абсолютності й вічності. Їх можна ігнорувати, не пропагувати, але від того вони не зникають. Політична ідеологія консерватизму якраз і враховує об'єктивну усталеність стереотипів народної психології, які діють як фактичний духовний фундамент суспільства, що відображено в тезі “*громадська думка править світом*”. Якщо править, то має право виявляти себе в політичному житті суспільства, зобов'язуючи ідеологів досліджувати себе.

Політична ідеологія консерватизму проаналізована з позицій дослідження усталених домінант, які визначають спосіб суспільно-політичної діяльності суб'єктів політичного життя, найперше партій. *Онтологічною* домінантою консерватизму є *всесвітній закон рівноважного стану систем*; *гносеологічною* – *розуміння закону як усталеної та врівноваженої в спокої міри руху*; *аксіологічною* – *незмінне синонім вічного*, тому не нагадує людині про тлінність буття і виступає цінністю; *психофізіологічною* і *соціопсихічною* – *зміна динамічного стереотипу, виводячи зі звичного стану, спричиняє як тілесні хвороби, так і душевні переживання – втрату суспільних орієнтацій*. Тому в політико-правовому сенсі консервативна політична ідеологія обстоє інститут держави як гарант законності. У політико-державному сенсі у роботі виділяються три підстави для розробки зазначеного типу політичної ідеології. Це консервація: а) авторитарно-тоталітарних деспотичних режимів; б) свідома ізоляція суспільства від зовнішнього світу; в) реваншистські настрої у свідомості політичних діячів і політичних партій, які втратили владу і сприймають це як наслідок суб'єктивних інтриг своїх опонентів.

Підрозділ 3.3 “*Ідеологія національно-демократичних політичних партій та їх комуністична альтернатива*” ґрунтується на їх порівняльному аналізі. Засадничі ідеї національної демократії є проявом субстанційності народної волі. Вона також виникла в добу Нової історії, коли відійшов у минуле час вірогідданого монархові народу і настав Новий час – народу-суверена. Відмінність принципів націонал-демократії та комунізму як політико-ідеологічних духовних утворень у тому, що для першої *народ* є історична соціокультурна спільність, яка усвідомлює себе в такій якості і творить суспільство та правову державу як гарант самозбереження власної ідентичності. Для другої суб'єктом

політичного процесу є *клас* в суто економічній визначеності, що заперечує будь-яку важливу суттєвість і значимість чинників, що утворюють народ, тому апелює до всесвітньої класової солідарності заради знищення держави як нібито інститут економічного гноблення. Ці політичні ідеології полярно протилежні, а в партійному суспільно-політичному сенсі антагоністичні.

Порівняльний аналіз здійснено на основі визначення народу Е.Сміта: спільна групова власна назва, міф про спільних предків, спільна історична пам'ять, елементи спільної культури, зв'язок із конкретним “рідним краєм” і чуття солідарності у значній частини населення. Цілком очевидно, що для успіху національно-демократичної політико-партійної ідеології мало підстав – українському народові не вистачає “чуття єдиної родини”. З іншого боку, компартійна ідеологія, фактично ігноруючи власне народні почуття та апелюючи до “почуття” колективних власників засобів виробництва, показала хибність існування партійного варіанту комуністичної політичної ідеології, хоча й мала абсолютну монополію у всіх сферах життя суспільства.

Проблема націонал-демократії цих політичних партій, в тому, що класична доба формування народу вже пройшла – нині час формування політичної нації, як і час економічно-правового визначення соціальних структур суспільства – вони значно більш універсальні як у суб'єктивних, так і суб'єктивних проявах. Тому є всі підстави говорити про них як ідеологів консерватизму, але не зовсім продуктивного, оскільки вони цього суб'єктивно не визнають. Загалом же це продуктивні політичні ідеології, але без партійного варіанту – вони також мають бути ідеологічно-просвітницькими.

У підрозділі 3.4 *“Ідеологічні засади політичної діяльності соціал-демократії”* аналізуються її загальнотеоретичні й загальнолюдські цінності. Розмірковуючи про найвищі духовні цінності – свободу, Бога та індивідуальне безсмертя, людина виводить із них ідеї власної свободи як солідарної та справедливої також і відносно інших. Тобто, береться надто високий рівень зобов'язань, що робить політичну ідеологію соціал-демократії привабливою, але складною для ефективного функціонування в якості політико-партійної ідеології: максими партійної волі не завжди відповідають статусу загальносуспільної. Тим більше морально-правової, згідно якої людину в жодному разі не можна використовувати як засіб.

Якщо європейській соціал-демократії вдається бути прикладом належної поведінки і в багатьох країнах вона присутня у владі, то для українських партій це не властиво. Одна з причин: вони переймаються постановкою “кінцевих цілей”, а не практичною роботою. В тексті дисертації міститься аналіз таких невідповідностей. Головна: соціальна демократія полягає не у владі більшості над меншістю – таке тлумачення йде від ототожнення

соціального з сумісним, кількісно визначеним. Якісно це означає владу кожного над собою, для чого потрібно стати політичною істотою в самопізнавальному сенсі, подолати себе природно-народного духовно-соціальною як загально-родовим.

У **Висновках** подано основні теоретичні підсумки роботи, що відображають сутнісний зміст концепції, представленої на захист.

1. Політико-ідеологічний плюралізм не може замінити потребу в наявності державної ідеології як ідеології державності. Вона має бути головною програмною структурною складовою для всіх партій, оскільки все ще потужним є рецидив концепції відмирання держави, яка домінувала в радянський період.

2. Невизначеність ідеологічних домінант в діяльності політичних партій, зумовлена історичними – домінування монокультурних концепцій суспільного розвитку і новітніми реаліями – зобов'язання перед міжнародними організаціями за короткий термін прийняти певні стандарти суспільно-політичного розвитку. Тому політико-партійні ідеології змістовно еkleктичні, адже серйозна ідеологічна робота підміняється політтехнологічною, внаслідок чого програє політична свідомість суспільства, яка у своїх духовних орієнтирах не має можливості формуватись у напрямку національної єдності на основі плюралізму й толерантності як домінантних рисах цивілізованої поведінки.

3. Змістовний аналіз політичних ідеологій лібералізму, консерватизму, націонал-демократизму, соціал-демократизму і комунізму дозволяє кваліфікувати їх як діалектичну й водночас плюралістичну єдність протилежностей в сутнісних підвалинах суспільного буття. Це зобов'язує відповідальних суб'єктів політичних процесів розробляти політичні ідеології не стільки на вузько-партійних, скільки загальнонародних інтересах: динамізм суспільного розвитку породжує високий рівень соціальної мобільності структурних складових суспільства, тому апеляція до класичних форм не може бути ефективною. Тільки в такому разі політичні ідеології будуть представляти собою системно-цілісне концептуальне бачення провідних тенденцій розвитку суспільства, в основі якого держава як політичний інститут взаємоузгодження соціальних інтересів.

4. Ефективне функціонування політичних і партійних ідеологій залежить від збереження тісного органічного зв'язку з соціально-філософським знанням, оскільки це дає можливість здійснювати максимально можливий об'єктивний аналіз політичних процесів, формувати цілісно-діалектичне бачення напрямків ідеологічної діяльності, адже для соціальної філософії людина як цілісність і як політична істота є предметом постійного вивчення.

5. Теоретичною і практичною домінантою в діяльності політичних партій має бути органічне поєднання суб'єктами політичного життя загального, як основного

методологічного стрижня політичних ідеологій, і специфічного. Отже політологічна наука має пропонувати суспільству суб'єктно-світоглядне та суб'єктно-методологічне визначення політичної партії як свідомого об'єднання розумно-вольових у своїх цілеспрямованих діях людей, переконаність яких у вірності обраного ними політичного курсу буде ґрунтуватись не стільки на статутних зобов'язаннях, скільки на правильності теоретично обґрунтованих об'єктивних тенденцій розвитку суспільства, які для них стали способом життя.

6. Всі основні типи політичних ідеологій підпорядковані одній меті – розкрити сутність розумно-вольової дії, яка робить кожну людину суб'єктом власної вільної, а не свавільної, волі. Що закономірно: вони стали результатом діалектично впорядкованого способу мислення їх розробників, свідомих того, що мислення – це уміння об'єднати різноманітне, знайти для нього спільний знаменник як духовний базис суспільства. Тому домінантним напрямком розвитку політичної системи українського суспільства має бути наближення політичних партій за якістю діяльності до просвітницької громадської роботи. Це стане можливим, якщо політична свідомість буде розвиватись у рідчій правих координат, що передбачають плюралізм і толерантність в якості основного закону, основної ідеологічної домінанти розвитку суспільства як політичного організму.

Основний зміст дисертаційного дослідження

викладені у таких публікаціях автора:

1.Постол А.А. Філософія як методологія аналізу політичної ідеології // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр.– Львів: Видавництво Національного ун-ту “Львівська політехніка”, 2006. - №18. – С.165-169.

2.Постол А.А. Ліберальна політико-партійна ідеологія в умовах сучасної української дійсності // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Випуск 61. – С.122-133.

3.Постол А.А. Політико-партійна ідеологія консерватизму та українська сучасність // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Випуск 62. – С.152-163.

4.Постол А.А. Умови та фактори формування вітчизняної політичної науки ХХІ ст. // Методологія соціального пізнання: здобутки й проблеми. Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції 25 травня 2005 р. – Київ – Запоріжжя: Просвіта, 2005. - С.222-224.

5.Постол А.А. Теоретичне осмислення політичних технологій та їх місце в демократичному політичному процесі // XI науково-технічна конференція студентів, магістрів, аспірантів і викладачів Запорізької державної інженерної академії. Тези доповідей. Частина VI. Секція “Менеджмент організацій”. - Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2006. - С.118-121.

6.Постол А.А. Уроки польської євроінтеграції для України // Особливості євроінтеграційної політики України: політичні, економічні, соціальні, культурні, правові чинники. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23-24 березня 2006 р. / За ред. д.ф.н., проф. В.Г.Воронкової. – Запоріжжя: ЗДІА. - 2006 - С.63-68.

АНОТАЦІЯ

Постол А.А. Ідеологічні домінанти діяльності політичних партій в умовах демократизації українського суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2007.

Дисертація є дослідженням змістовних домінант політичних ідеологій в умовах демократизації суспільства в Україні за участю політичних партій, зорієнтованих на класичні ідеологічні парадигми (ліберальну, консервативну, національно-демократичну, соціал-демократичну). У роботі обґрунтовується необхідність використання світоглядного і методологічного потенціалу соціальної філософії, без чого діяльність політичних партій не може бути системно визначеною та цілеспрямованою на досягнення програмних і статутних завдань, сприяти становленню громадянського суспільства. Проводиться думка про необхідність взаємодії при проведенні ідеологічної роботи політичних партій і громадських організацій, насамперед просвітницьких, – інакше постійною буде небезпека розколу суспільства за партійними пріоритетами, а не пріоритет визначення людини як політичної істоти.

Ключові слова: політична ідеологія, партійна ідеологія, лібералізм, консерватизм, націонал-демократія, соціал-демократія, комунізм, ідеологічні домінанти.

АННОТАЦІЯ

Постол А.А. Идеологические доминанты деятельности политических партий в условиях демократизации украинского общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 - политическая культура и идеология. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2007.

В диссертации проводится мысль о том, что становление демократического украинского общества невозможно без того, чтобы мировоззренческой и методологической основой деятельности современных политических партий была социальная философия, органической частью которой является политология. Ведь именно в лоне философии родилось определение человека как политического существа – субъекта свободомыслия, без чего человеку сложно создать достойные его высокого предназначения условия бытия.

В диссертации политическая идеология рассматривается как системно-концептуальное видение закономерностей развития общества, в основании которого государство как политический институт согласования разнообразных интересов составляющих структур. Что касается партийно-политической идеологии, то она представляется как специфическая форма сознания, в которой партии, как главные субъекты политической жизни общества, обосновывают свойственное им понимание законов его развития и собственную роль в этом процессе. В работе диссертантом проводится сопоставление политической идеологии и политико-партийной идеологии, в результате чего выявляются как их общие черты, так и различия, которые проявляются в виде деформаций. Усугубление этих деформаций в условиях украинской действительности обусловлено субъективизмом политических партийных лидеров, а также многолетним целенаправленным внедрением в общественное сознание убеждения об объективности научной идеологии, в основе которой марксизм-ленинизм как система социально-экономических, социально-политических и духовно-культурных взглядов, реализовать которые может только КПСС как партия всего народа. Поэтому идеологическая неопределенность, вплоть до отказа от какой-либо идеологии вообще, различных политических субъектов после развала СССР явилась следствием негативного отношения к идеологии как таковой, в силу неадекватного ее понимания.

Автором подчеркивается, что партийные идеологии по определению не могут быть объективными, поскольку в них особый интерес определенных лиц только оформляется как интерес всеобщий, подтверждением чему является настойчивое желание партий в качестве основной цели своей деятельности формулировать и осуществлять не идеологическую (просветительскую) работу как в самой партии, так и в обществе в целом, а стремление к власти, причем на наивысшем государственном уровне – законодательном и

исполнительном. В связи с этим предлагается вариант соединения усилий идеологически ориентированных партийцев и ученых-обществоведов в качестве просветителей, направленных на формирование гражданского правосознания, высокого уровня социально-духовной и политической культуры большинства членов украинского общества.

В качестве основных доминантных политических идеологий, определяющих прогрессивное развитие человечества, диссертантом выбраны либеральная, консервативная, национально-демократическая, социал-демократическая и коммунистическая. Это обусловлено тем, что они являются классическими, поскольку, с одной стороны, сущностно это философские учения, а с другой стороны, их содержание близко объективному духу украинского народа, тем философско-политическим учениям, которые составляют его содержание. В результате анализа доминант выбранных политических идеологий было определено, что целью всех основных типов политической идеологии является раскрытие сущности разумно-волевых действий людей, поэтому делается вывод о том, что одним из доминантных направлений развития политической системы украинского общества должно быть приближение идеологической деятельности политических партий по качеству к просветительской общественной работе. В свою очередь это означает, что политическое сознание будет развиваться в русле правовых координат, которые предполагают плюрализм и толерантность в качестве основной идеологической доминанты развития общества как политического организма.

Ключевые слова: политическая идеология, партийная идеология, либерализм, консерватизм, национал-демократия, социал-демократия, коммунизм, идеологические доминанты.

ANNOTATION

Postol A.A. Ideological dominants of political parties activity in conditions of Ukrainian society democratization. The typescript.

The dissertation on gaining a scientific degree of the candidate of political sciences on speciality 23.00.03 – Political Culture and Ideology. Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2007.

The dissertation is a substantial dominant of political ideologies in conditions of Ukrainian society democratization with political parties participation, focused on classical ideological paradigms. The necessity of using world outlook and methodological potential of social philosophy has been substantiated in this work; - without it political parties activity cannot be

systematically determined and purposeful on the decision of programmable and authorized tasks and contribute to the civil society formation

The idea of interaction necessity in ideological work realization of political parties and public organizations, first of all it concerns educational orientation, - with a person definition priority a political human being, instead of party priorities have been carried out. It leads to the existence of constant danger of society splitting.

Key words: political ideology, party ideology, liberalism, conservatism, national democracy, social democracy, communism, ideological dominants.